

II. Bölüm bizde yine pek az araştırılmış olan makro ve mikro toponimi diyebileceğimiz bilgi alanına aittir. Burada dağ, tepe, ırmak, göl, mevki, geçit, değirmen vs. gibi yer adları verilmiş. Bu bölümde hangi kelimenin hangi tip toponimi karşıladığının belirtilmiş olması faydalı olurdu. İleriki baskılarda buna göre bir sınıflama yapılması söz konusu malzemenin daha yararlı olmasını sağlayacaktır.

Güneyce-Rize Sözlüğü, hem Doğu Karadeniz ağız üzerinde çalışanlara, hem de etimoloji meraklılarına dikkate değer; büyük kısmı kaybolmak üzere olan bir malzeme sunuyor. Bunca kelimeyi dışarıdan bir araştırmacı elbette elde edemezdi. Bu çalışma metinler derlenip de onların sözlüğünü çıkarmak yoluyla hazırlanmamış; o bölge insanın, sayın İsmail Kara'nın akraba ve hemşehrilerinin hafızalarını yoklayarak çıkardıkları malzemeden oluşmuştur. Böylece bugün bile kullanılmayan birçok kelime sözlükte yer alabilmiştir. Bu özelliklerinden ve ciddi bir emek mahsulü oluşundan dolayı bu çalışma dilcilik literatüründe şimdiden yerini almıştır.

Hayati DEVELİ

Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, Mustafa Özkan, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001, XVI + 296 s.

Bir dildeki kelimeleri doğru olarak kullanabilmek için gerekli olan ve o dili kullanan herkes tarafından kabul edilen sistem Türkçede, *imlâ* veya *yazım* terimleri ile karşılanmaktadır. İmlâ dilin doğru kullanımı açısından büyük önem taşıyan kurallar manzumesidir. Ses özellikleri deyince de bir dilin seslerini, bu seslerin oluşumlarını, kelimedeki görevlerini ve zaman içinde geçirdikleri değişimleri anlıyoruz.

"İmlâ kuralları dediğimiz yazım esaslarının pek çoğu aslında Türkçenin ses kanunlarıdır. Bu bakımdan imlâyı bilmek ve hatasız yazmak öncelikle Türkçenin bu ses özelliklerini bilmeye ve öğrenmeye bağlıdır."

Mustafa Özkan, Filiz Kitabevi tarafından yayımlanan son kitabı *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*'nde söze böyle başlıyor. Kitapta bu düşünce etrafında önce Türkçenin ses özellikleri, bunu takiben de Türkçenin imlâ özellikleri ele alınmış.

Kitap giriş ve dört bölümden oluşmakta. Giriş bölümünde yazı, imlâ ve Türklerin kullandığı alfabeler konuları ayrıntılarıyla anlatılmış; daha sonra, bu bilgileri pekiştirmek amacıyla Türklerin kullandığı alfabelerle yazılmış çeşitli özgün metinlere yer verilmiş.

Birinci bölüm: Türkçenin Ses Özellikleri. Burada sesler, seslerin oluşması, çeşitleri, birleşmeleri, vurgu ve tonlama konuları bir sistem içinde anlatılmış.

İkinci bölüm: Ses Olayları. Bu bölümde ses türemesi, ses düşmesi, göçüşme ve benzeşme konuları titizlikle seçilmiş çok sayıda örnekle anlatılmış.

Üçüncü bölüm: Türkçenin Yazım (İmlâ) Özellikleri. Büyük harflerin kullanılışı, sayıların yazılışı, uzun ünlülerin yazılışı, yabancı kelimelerin yazılışı, bazı ek ve edatların yazılışı konuları bu bölümü teşkil etmiş.

Dördüncü bölüm: Birleşik Kelimelerin Yazılışı. Bu bölümde de birleşik kelime kavramı, birleşik kelimelerin oluşumu, yazılışı ve yapı bakımından birleşik kelimeler ele alınmış.

Kitabının sonuna eklenen "Terimler Dizini" de çalışmaya kullanılabilirlik ve fayda sağlama bakımlarından zenginlik katmış.

Kitabı incelediğimizde "Türkçenin Ses Özellikleri" ve "Türkçenin Ses Olayları" bölümlerinin "Türkçenin İmlâ Özellikleri" bölümüne nazaran daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığını görmekteyiz. En son bölüm olan "Birleşik Kelimelerin Yazılışı" ise birleşik kelime (*birleşik isim* ve *birleşik fiil*) kavramının tüm özellikleriyle ele alınması bakımından dikkatleri üzerine çeken bir inceleme.

Diğer bir husus, Mustafa Özkan'ın imlâ bahislerinde TDK'nın neşrettiği *İmlâ Kılavuzu* ile farklı olan bazı görüşleri. Meselâ Özkan, TDK'nın Batı dillerinden alınmış kelimelerde *l* ünsüzünün ince okunduğunu göstermek için düzeltme işareti kullandığını (*plân, klâsik, lâhana* gibi), fakat bunun yanlış olduğunu ileri sürüyor. Ona göre buradaki incelikleri söyleyişe bırakmak daha doğrudur. Çünkü *klor, alkol, kalsiyum, mentol, lokal, loca* gibi kelimelerdeki ince *l* 'yi göstermek için herhangi bir işaret kullanılmamaktadır. Bu bakımdan Batı kaynaklı kelimelerin hiçbirinde inceltici işaret olarak düzeltme işareti kullanılmamalıdır (s. 228).

Keza birleşik kelimelerin yazımı konusunda da görüş farklılıkları söz konusudur. Mustafa Özkan TDK'nın birleşik kelimeleri bitişik yazarken dikkate aldığı esasların kesin kurallar olmayıp itibarî değerlendirmeler olduğunu, ayrıca aynı yapıdaki birleşik kelimelerin bazen bitişik, bazen de ayrı yazıldığını belirterek (*birçok / pek çok, olağanüstü / olağan dışı* gibi), bu durumun izah edilmesinin gerektiğini, sadece "dil duygusu" kavramının bu çelişkileri açıklayamayacağını ifade etmektedir (s. 250). Nitekim kitabında bu imlâ görüşlerine uygun olarak TDK'dan farklı hareket etmektedir (*hiç bir* (s.228), *insan oğlu* (s. 244), *her hangi* (s. 244), *ata sözü* (s. 249), *bu gün* (s. 249) gibi).

Bu bağlamda Türkçede imlâ birliği konusunu ele almanın faydalı olacağını düşünüyorum:

Türkçe bugün maalesef bütünüyle oturmuş, gelenekselleşmiş ve toplumun her kesimi tarafından kabul edilmiş ortak bir imlâyâ sahip değildir. Asırlarca kullanılan Arap harfli Türk alfabesinden yeni Türk alfabesine geçiş, 1928'den 1965'e kadar geçen zamanda bir geleneğin oluşmaya başladığı yeni Türk imlâsında TDK'nın radikal değişiklikler yapması (yıllarca ayrı yazılan birleşik kelimelerin bitişik yazılmaya başlanması ve sonraki yıllarda da düzeltme işaretinin nispetî'nin üzerinden kaldırılması gibi*), 1982'den sonra TDK'nın derece derece bu değişiklikleri tashih etmesi, buna tepki gösteren alternatif kuruluş veya şahısların farklı imlâ kılavuzları oluşturmaları ve tek bir imlâ kılavuzunun temel alınmaması gibi etmenler bu durumun sebepleri arasında başta gelenlerdir.

Bununla birlikte son yıllarda bu karışıklıklar durulma yoluna girmiştir. TDK'nın *İmlâ Kılavuzu* üniversitelerde, lise ve ortaokullarda ve ders kitaplarında genel kabul görmektedir. Nitekim Millî Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu 2000 yılında yayımladığı bir genelgeyle "yazışmalarda Türk Dil Kurumunca çıkartılan en son baskı 'Yazım Kılavuzu'nun temel alınmasını" salık vermiştir.

Bunlar imlâ birliğimiz açısından sevindirici gelişmelerdir. Türk Dil Kurumunun bilim adamlarının görüşlerini dikkate alarak hâlihazırdaki İmlâ Kılavuzu'nu tekmil etmesi ve ilim adamlarının yazdığı kitapların da bu ortak imlâ kılavuzumuzun yaygınlaştırılması ve öğretilmesi amacıyla neşrolunması bize oturmuş ve genel kabul görmüş bir imlâ kazandıracaktır.

Mustafa Özkan'ın bu yeni kitabı gençlere imlâ alışkanlığının kazandırılmasında ve yazım kurallarının öğretilmesinde büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Enfel DOĞAN

Manisa nach Evliyâ Çelebi aus dem neunten band des seyâhat-nâme übersetzung und kommentar, Nuran Tezcan, Brill, 1999, XXI+325.

Bölüm bölüm de olsa, Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerinde yapılan bilimsel çalışmaların devam etmesi elbette sevindirici. Daha önce Diyarbakır (Martin Van Bruinessen and Hendrik Boeshoten, *Evliyâ Çelebi in Diyarbekir*, E. J. Brill, 1988), Bingöl (Robert Dankoff, *Evliya Çelebi in Bitlis*, E. J. Brill, 1990), Anadolu yolculuğu (Korkut Buğday, *Evliyâ Çelebis Anatolienreise*, E. J. Brill, 1996), Van (Christiane Bulut, *Evliyâ Çelebis Reise von Bitlis nach Van*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1997) bölgelerinin anlatıldığı bölümler üzerinde başarılı çalışmalar yayımlanmıştı. Nuran Tezcan'ın çalışması da bu serinin devamı niteliğinde sistemli ve başarılı bir çalışma olarak elimizdedir. Medine ve yöresinin anlatıldığı bölüm üzerinde, Bamberg'de Prof. Dr. Klaus Kreiser'in nezaretinde Nurettin Gemici tarafından yapılan doktora çalışmasını da burada zikretmek yerinde olacaktır (Nurettin Gemici, *Evliyâ Çelebi in Medina* (basılmamış doktora tezi) Bamberg 1999. Henüz yayımlanmamış olan bu çalışmadan beni haberdar eden ve müellifinin izniyle çalışmanın fotokopisini gönderme lütfunda bulunan sayın Prof. Dr. Semih Tezcan'a teşekkür borçluyum.)

Burada tanıtmaya çalışacağım eser, Nuran Tezcan'ın 1996'da Bamberg'de tamamladığı doktora çalışmasına dayanmakta olup Seyahatname'nin Manisa ve yöresinin anlatıldığı 12 yapraklık bölümünü (C. 9, 27a-39b) konu almaktadır.

Kitap, önsöz (IX) ve kısaltma listesi (XI) ile başlamaktadır. Giriş bölümünde (3-47) Manisa ve yöresinin tarihi hakkında etraflı biçimde geniş bir kaynak taramasıyla bilgiler verilmiştir. Sonra çift sayfalarda çeviri yazılı metin, tek sayfalarda ise Almanca tercümesi yer almaktadır (49-129). Asıl metin paragraf düzeninde verilmiş, cümleler noktalarla birbirinden ayrılmıştır. Sadece özel isimler büyük harfle başlatılmış, konu başlıkları başlık düzeninde eğik dizilmiştir. Bu durum okuyucu için eserin takibini ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Seyahatname'nin metninden sonra tarihî bilgileri kısmen karşılaştırma imkânı veren Aşık Mehmed'in Menâzirü'l-Avâlim adlı eserinden (131-133) ve Kâtip Çelebi'nin Cihân-nümâ'sından (134-135) Manisayla ilgili metinler çeviri yazılı karşılıklarıyla aktarılmıştır. Bundan sonra açıklamalar bölümü (137-275), arkasından geniş bir bibliyografya listesi (276-286), yer ve şahıs adları dizini (287-294) yer almaktadır. Eserin notlar bölümü oldukça kapsamlı ve faydalı bilgiler ihtiva etmektedir. Seyahatname'deki bilgilerin diğer kaynaklarla karşılaştırılmış olması bu bölüme ayrı bir önem katmıştır. Bundan sonra metnin